

TAM-REVVY

Meddelanden från TAM-Arkiv. Nr 2/2012

Arbetsterapeuter – en välfärds- statsprofession s. 8

Intervju med TCO:s Inger Ohlsson s. 4

Ingenjörer – rationella eller irrationella? s. 14

Musiken i tjänstemannarörelsen s. 16

Historiens vingslag

Bildning förutsätter en viss beläsenhet, att helt enkelt ha läst och blivit väl förtrogen med några av de viktigaste klassikerna. Det tar lång tid att läsa och tillgodogöra sig dessa om man samtidigt ska klara sina studier, sitt arbete, sin familj och följa med i press och massmedia för sin politiska utbildning som också kräver läsning av politisk litteratur. Inom ramen för ett samarbetsprojekt mellan Tjänstemännens centralorganisation TCO och TAM-Arkiv har vi gått igenom flera för mig tidigare okända personer. TCO:s förste ordförande hette Ruben Wangsson och han skrev sina memoarer. Läsningen om hans liv öppnade mina ögon för folkskollärarna och facket för tjänstemän på ett nytt sätt. Min ungdoms klassiker gav mig myter, sagor och svunna hjältedåd. De nordiska myterna och sagorna finns samlade i Viktor Rydbergs böcker, de grekiska och romerska myterna och sagorna läste jag via Alf Henrikssons Antikens historia i två band. Wangssons memoarer är inte lika livfulla i vers och meter, men de ger en tydlig bild skriven med en korrekt sakprosa av ett Sverige på väg in i en modernismens tidsålder, en kompromiss mellan arbete och kapital som tjänstemännen skulle förhålla sig till.

I detta nummer av TAM-Revy finns en intervju med Inger Ohlsson-Örtendahl som blev TCO:s första kvinnliga ordförande år 1994. En lång intervju finns utskriven och arkiverad för framtida forskning och endast ett smakprov av innehållet finns i detta nummer. Klivet från Wangsson till Ohlsson-Örtendahl kan förefalla litet, eftersom de båda var ordförande för samma centralorganisation. Men tidsandan är annorlunda. Under intervjun blir det uppenbart att Ohlsson-Örtendahl har studerat samhällskunskap jämsides med tidningsläsning. Hon har satt sig in i politikens huvudfrågor och tagit politisk ställning, vilken inställning hon i stort intar speglar hennes tid. Det är en annan tid än Wangssons, det är en tid då modernismen nått en höjdpunkt.

Under de decennier som går mellan Wangsson och Ohlsson-Örtendahl förändras tjänstemännens könssammansättning – andelen kvinnor ökar, deras utbildning blir högre. Några forskare från Karlstads universitet har bl.a. studerat vad detta innebär. Ann Bergman och Jan Karlsson granskar ett antal bilder i litteraturen av framtiden och relationen mellan könen. Äldre skildringar av ett nytt samhälle, ett Utopia, inbegriper jämlikheten som

ett eget värde medan nyare tiders beskrivningar anpassar sina visioner om framtiden till marknaden. Deras forskarkollega, Line Holth, hakar delvis på tidsresan från dåtid till nutid genom att bekräfta Arne Jernelöfs tes i boken Amazonia – den värld där kvinnor styr. Hon kommer fram till att kvinnornas intåg i ingenjörsyrket vittnar om en viktig förändring. Hon visar genom fältstudier att det ofta är kvinnorna som är rationella och männen som är passionerade i sin yrkesutövning och detta vänder upp och ned på invanda föreställningar om relationen mellan könen.

Begreppet tjänsteman har på senare år försvunnit ur flera förbunds namn, vilket Unionen och Vision är exempel på. Men en jubilar går mot strömmen: Skogs- och Lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF) som under förra året fyllde hundra år. Förbundets ordförande Anders Nilsson ger i detta nummer av TAM-Revy en personlig skildring av denna historia i med- och motgång.

Ytterligare ett jubileum uppmärksammas i detta nummer genom en artikel om arbetsterapeuterna, ett yrke som växte fram i välfärdsstatens skugga, mellan Wangsson och Ohlsson-Örtendahl. Anders Björnsson ger oss en smak av yrket som en kortversion av en ny bok: "Organisationen som skapade en profession".

Min medarbetare och kollega Leif Jacobsson har i arkiven hittat tjänstemannamusik. Musiken har alltid varit ett sätt att skapa gemenskap och känslor mellan människor. Folkrorelserna är inget undantag. Arbetarörelsen sånger är väl kända: de utgår från ett tydligt underifrån-perspektiv. De uttrycker en kamp mot de etablerade samhällsmakterna och ett hopp om ett bättre samhälle. Att även tjänstemannarörelsen har skapat musik är mindre känt. Likväl sjöngs det vid exempelvis förbundens representantskap och vid distriktsavdelnings- och klubbmöten.

Vi på TAM-Arkiv hoppas att vi bjuder på en intressant läsning!

Lars-Erik Hansen

Chef på TAM-Arkiv

TAM-REVV NR 2 • NOVEMBER 2012

Årgång 16

ISSN 1654-6997

Redaktör

Lars-Erik Hansen

I redaktionenLars-Erik Hansen, Leif Jacobsson,
Jim Löfgren (bildredaktör)**Grafisk form och layout**

Clou form/Madeleine Vestin

Tryck

Exaktaprinting, Malmö

OmslagsbildSkådespelerskan Anna-Lisa Ericsson,
skon ryttarinna på Djurgårdsmassan.
Publicerad i Stockholms-Tidningen,
1930-tal. Teaterförbundets arkiv**Manusstopp till nästa nummer**

Planerat till 26 mars 2013

TAM-ArkivGrindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma
Telefon: 08-54 54 15 60
Telefax: 08-31 71 76
E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se
Hemsida: www.tam-arkiv.se
Postgiro: 487 40 99-7**TAM-Arkiv****1 november 2012
TAM-ARKIVS MEDLEMMAR**

Akademikerförbundet SSR
Civilekonomerna
DIK
Fackförbundet ST
Farmaciförbundet
Finansförbundet
Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter (FSA)
Förhandlings- och samverkansrådet (PTK),
Försvarsförbundet
Försäkringstjänstemannaförbundet (FTF)
Journalistförbundet
Kyrkans Akademikerförbund (Kyrka)
Lotsförbundet
Läraryrket
Lärarnas Riksförbund (LR)
Naturvetarna
Nordiska Finansanställdas Union (NFU)
Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)
Polisförbundet
Psykologförbundet
Saco-förbundet Trafik och Järnväg
Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF)
Svenska Folkhögskolans Läraryrke (SFHL)
Svenska Läkaresällskapet
Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)
Sveriges Fartygsbefälsförening (SFBF)
Sveriges Ingenjörer
Sveriges Skolledarförbund
Sveriges Tandläkarförbund
Sveriges Universitetsläraryrke (SULF)
Teaterförbundet (TF)
Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
Tull-Kust
Unionen
Vision
Vårdförbundet
Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH)

TAM-REVV

Modellanden från TAM-Arkiv Nr 2/2012

Arbetsterapeuter – en välfärdsstatsprofession s. 8 Intervju med TCOs Inger Ohlsson s. 4
Ingenjörer: rationella eller irrationella? s. 14
Musiken i tjänstemannarörelsen s. 16**I DETTA NUMMER**

Redaktören har ordet	2
Den första ordföranden i TCO, men inte den förste?	4
Från mål till medel – betraktelser över framtidsbilder, kön och arbete	6
Framväxten av en välfärdsstatsprofession	8
TAM-Arkivs nya hemsida	11
SLF – det sista tjänstemannaförbundet	12
Ingenjörer – rationella eller irrationella?	14
Musiken i tjänstemannarörelsen	16
Bilden av skrivmaskinen	18

Den första ordföranden i TCO, men inte den förste?

Efter över sex år som chef för TAM-Arkiv kan jag konstatera att bland annat Tjänstemännens centralorganisation (TCO) har en lång och intressant historia. Jag har fått uppdraget att intervjua TCO:s första kvinnliga ordförande: Inger Ohlsson-Örtendahl.

Det är en regnig och grå oktoberdag. Vi har per telefon enats om en träff ett stenkast från Johannes kyrka. Jag är tidig och strosar längs med kyrkan under de gula och röda höstlöven. Ur ett genusperspektiv har det hänt en del sedan Ohlsson-Örtendahl tillträdde som ordförande på kongressen den 16 september 1994. Centralorganisationen ledes återigen av en kvinna: Ewa Nordmark. Och andelen kvinnor i ledande befattning inom TCO-förbunden har ökat markant. Tidigare manligt dominerade bastioner som Unionen, Finansförbundet och Polisförbundet har alla fått kvinnliga ordföranden.

Född 1949, efter krigsslutet och den tid av hopp och förtvivlan som tonade upp sig i atombombens och den ekonomiska tillväxtens skugga utbildade sig Inger Ohlsson-Örtendahl till legitimerad barnsjuksköterska. När hon började arbeta engagerade hon sig fackligt inom SHSTF (idag är det namnändrat och heter Vårdförbundet) och innan dess i förbundets föregångare SSF (Svensk Sjuksköterskeförening). Inom dessa organisationer fick hon med tiden alltmer betydelsefulla förtroendeuppdrag.

Hon blev ledamot i SSEF:s (Sveriges sjuksköterskelevers förbunds) styrelse där hon var verksam åren

1971-1972. Därefter blev hon vice ordförande i sektion 2 inom SSF:s lokalavdelning i Stockholm. År 1974 blev hon föreningens ordförande. Sedan var hon vice ordförande i SHSTF:s länsavdelning för Stockholm mellan åren 1981-1983. Efter detta fick hon arbete som ombudsman vid SHSTF:s centrala kansli och var verksam där mellan 1983-1986. Inger Ohlsson-Örtendahls engagemang för den fackliga rörelsen ökade och hon blev ordförande på förbundets kongress år 1986 och drivkraften var klar ”jag tyckte att de kvinnor som jobbade i vården inte fick den respekt de förtjänade.”

Ett kvinnligt nätverk

Hon berättar om ett kvinnligt nätverk inom Danderyds sjukhus som tidigt betydde mycket för henne. I nätverket ingick sedermera framstående kvinnliga fackliga företrädare: Vanja Lundby-Wedin för kommunal och Eva Fernvall för Vårdförbundet.

Efter en tid i TCO:s hängd blir hon aktuell som centralorganisationens ordförande. Kvinnorna hade redan i 18 år varit i majoritet inom organisationen och många medlemmar tyckte att det var hög tid att äntligen välja en kvinnlig ledare. År 1994 tog hon över en organisation som hamnat i akut kris. Bakgrunden

var Björn Rosengrens avgång och debatten som följde efter avslöjandet om hans besök på strippklubben Tabu. Många var upprörda efter händelsen och Inger Ohlsson blev den som skulle återställa förtroendet för TCO. Hon hade visserligen en motkandidat (Peter Nygårds från Sif), men han drog sig ur. Hon minns en episod som kastar ljus över situationen efter Tabu-besöket: ”Och då helt plötsligt, vilket var lite skakande och en mycket märklig upplevelse att kvinnor på gatan kom fram och sa att: ”du måste ta det här uppdraget Inger”. Det blev symbolfråga att TCO skulle ha en kvinna som ordförande efter det här. Och då insåg jag också att det fanns en koppling här att det skulle reparera lite grann, så att jag bestämde mig för att ställa upp.”

Från denna tidpunkt har TCO och Saco varit angelägna om att finna gemensamma ståndpunkter i viktiga frågor (lönebildning, socialförsäkringar, studiemedel, kompetensutvecklingskonton och skattepolitik). Då Inger Ohlsson efter 1997 års kongress anställt Bengt Nørby från Saco som kanslichef var detta ett led i ambitionerna att utveckla kontakterna mellan de två centralorganisationerna. Hon har flera argument för samverkan:

Inger Ohlsson, ordförande i TCO 1994-1999. Målning av Sissel Wibom.

1. Studenter vid olika universitet hade svårt att skilja mellan Saco och TCO och det riskerade att försvåra rekryteringen av nya medlemmar: "den där konkurrensen mellan TCO och Saco på högskolorna var nog rätt så negativ för själva tanken om att få studenterna fackligt intresserade."

2. "Det var ändå så att man hade väldigt liknande medlemsgrupper. Det finns också mellan LO och TCO grupper som det är svårt att förklara varför de är i det ena eller andra lägret. Men där var det liksom inte så mycket att diskutera eftersom de var och är knutna till socialdemokratin. Så att det är inte möjligt, alltså TCO:s hela bas bygger på att man inte är kopplad till ett politiskt parti."

Inger Ohlsson och Saco

Relationen mellan Inger Ohlsson-

Örtendahl och Saco:s Anders Milton var god. Men även kontakterna med LO och dess dåvarande vice ordförande Vanja Lundby-Wedin och ordförande Bertil Jonsson var intensiva. Det argumenterades till och med från flera stora vertikala medlemsförbund för en stor sammanslagning av samtliga tre fackliga centralorganisationer, alltså LO, TCO och Saco. Inger Ohlsson-Örtendahl menade dock att hon inte trodde på något samgående med vare sig Saco eller LO i det läget men väl på ett samarbete. När det gällde LO menade hon dock att TCO ursprungligen bildats för att tjänstemännen inte vill ha den nära koppling till socialdemokratin som LO hade. Om ett närmare samarbete mellan LO och TCO skulle kunna utvecklas måste LO bryta bindningen till socialdemokratin.

Ohlsson-Örtendahl poängterar att "ärligt talat var inte Saco ett dugg intresserade av en sammanslagning. De hade ju vind i seglen och växte. Så de såg inget skäl att gå ihop med TCO."

LO och TCO startade redan år 1989 ett gemensamt kontor i Bryssel som skulle bevaka arbetslivsfrågor inom EU. Frågan om en monetär-ekonomisk union seglade upp under Inger Ohlsson-Örtendahls ordförandetid. TCO-kongressen och Inger Ohlsson-Örtendahl tyckte att EMU-debatten borde utvidgas i Sverige. Ett gemensamt analysarbete inleddes tillsammans med Saco och SAF för att åstadkomma bättre förberedelser när EMU skulle införas. LO hade också bjudits in till detta samarbete men tackade nej. EU:s sociala dimension sågs dock som den allra viktigaste frågan för de fackliga rörelserna. Saco anslöt sig i denna veva till Brysselkontoret. Ohlsson-Örtendahl minns att kontakterna med Europafacket gjorde att "man såg både skillnader och likheter" och att detta fick "Saco med i de här strukturerna." Hon erinrar sig att det "nog var Anders Milton som hade bestämt sig för att de skulle bli medlemmar", men "jag bidrog till det", alla "kom med och sitter nu med i Europafacket och i världsorganisationen."

Intervjun närmar sig slutet. Jag vet att Inger Ohlsson-Örtendahl avgick 1999 efter att ha blivit erbjuden posten som generaldirektör för Arbetslivsinstitutet. Hon efterträddes av Sture Nordh. Som generaldirektör verkade hon fram till år 2005. När jag i höstmörkret vandrar tillbaka längs med Johannes kyrka funderar jag på ett ämne hon tog upp vid flera tillfällen under vårt samtal – betydelsen av starka nätverk. Hennes eget nätverk etablerades relativt tidigt. Var det lika slumpartat som de gula och röda löven på gångvägen längs med kyrkan?

Av Lars-Erik Hansen

Chef för TAM-Arkiv

Från mål till medel – betraktelse över framtidsbilder, kön och arbete

Är jämlika villkor för kvinnor och män något gott i sig eller något som främjar produktiviteten? Tidigare utopister menade att jämlikheten hade ett egenvärde medan vår egen tids futurologer har anpassat sin framtidsvision till marknaden. Det menar Ann Bergman och Jan Karlsson som har studerat bilder av framtidens "livspussel" från olika tidsåldrar.

Att det är något speciellt med framtiden råder det inget tvivel om. Orakel och profeter som med hjälp av religion eller magi och spådom fick kännedom om framtiden kan spåras till civilisationens begynnelse. Även idag är kunskap om framtiden betydelsefullt, men oraklen och profeterna har bytts ut mot trendspanare, futurologer och framtidsinstitut. Samtidigt finns inga fakta från framtiden. De framtidsbilder som vi ska belysa rör hur arbete, kön och jämlikhet gestaltats i olika texter. Det material som vi utgått från är både skönlitterära och vetenskapliga verk som behandlar kön och arbete på något sätt. Vi kommer att visa att det skett en förändring från att jämställdhet är ett självändamål, något gott i sig, till att den är ett medel att nå högre produktivitet. Presentationen sammanfaller i stora stycken med en kronologisk ordning där de äldsta verken kommer först.

Tidiga utopiska texter som *Utopia* av Thomas More från 1516, *Nytt från en ny värld* av William Morris (1892) och Charlotte Perkins Gilmans *Moving the Mountain* (1911) och *Herland* (1915) är skrivna som en samhällskritik utifrån samtida problem. I de utopiska fallen formulerad som ett önskvärt alternativ till skillnad mot de dystopiska verken som snarare utgör varningslampor

(till exempel *Aniara*, *Kallocain* och *1984*). I de utopiska verk som vi utgått ifrån är det synnerligen omvälvande samhällsförändringar som utmålas, där jämlikhet och ett värdigt liv ställs i centrum. Det handlar om att omfördela resurser och utjämna skillnader i rätten till arbete – inte minst mellan könen. Det handlar också om att likställa olika typer av arbeten och därmed uppvärdera det obetalda kvinnoarbetet. Frågan hur det goda och rättvisa samhället ska uppnås besvaras i hög grad genom att på allvar ifrågasätta uppdelningen mellan den reproduktiva och produktiva sfären, vilket får dagens diskussion om work-life balance att framstå som tämligen okontroversiell. Dock frångår More och Morris inte den könsbundna arbetsdelningen.

Det gör däremot Gilman, som går än längre i sina feministiskt inspirerade bilder och skapar dels ett samhälle där kvinnor har makten, dels ett med enbart kvinnor. För Gilman är nämligen det största problemet det manliga och ekonomiska herraväldet. För att komma tillrätta med detta måste kvinnorna – åtminstone för en period – helt överta makten. Gilman placerar därmed den reproduktiva sfären i centrum och samhället organiseras efter humanistiska principer istället för ekonomiska. Det handlar således om en

genomgripande förändring av både samhället och relationen mellan könen. Även André Gorz *Farväl till proletariatet – bortom socialismen* (1982) menar att en förutsättning för att nå ett önskvärt samhälle är att ta utgångspunkt i kvinnorörelsen, då denna grupp bäst lämpar sig för att formulera ett alternativ till produktionens självklara position i centrum. I samtliga utopiska framtidsbilder är någon form av kollektivt ägande eller medborgarlön en förutsättning för ett gott samhälle. Kvinnor och män ska ha samma rättigheter och i ett flertal fall är det dessutom så att familjen och den reproduktiva sfären i samhället ska omvärderas och uppvärderas. I samtliga fall, utom hos den allra tidigaste utopin hos More, är därtill kärnfamiljen och äktenskapet något som saknar betydelse eller har försvunnit helt. Jämlikhet och jämställdhet är inte något som behöver motiveras på något annat sätt än att de är eftersträvarsvärda i sig. De är en del av det goda samhället.

Modernare framtidsbilder

I modernare framtidsbilder måste jämställdheten däremot motiveras med de produktiva fördelar den antas åstadkomma. Två exempel är Pamela McCorduck och Nancy Ramseys *The Futures of Women: Scenarios for*

the 21st Century (1996) och Syliva Walbys *Gender (In)equality and the Future of Work* (2007). Vanligtvis utformas möjliga framtidsbilder med hjälp av två eller flera scenarier och ofta är ett av dem mer eftersträvänsvärt än de andra. Hos McCorduck och Ramsey och Walby kvarstår arbetslivet som den utgångspunkt utifrån vilken författarna skapar sina möjliga framtider. I de värsta scenarierna marginaliseras kvinnorna och pressas ner i sämre jobb, deltidsarbete och arbetslöshet. I den mån de arbetar så är det i kvinnodominerade yrken med lägre status. De traditionella könsrollerna återskapas och ytterligare en konsekvens är en

kompetensförlust och en minskad tillväxt för samhället i stort. I de ljusare scenarierna utgör kvinnorna drivkraften för att uppnå något bättre, det vill säga en välmående ekonomi med god tillväxt. Det rör sig om en kunskapsintensiv och högproduktiv ekonomi med full sysselsättning. Könsegregeringen har upphört och arbetsliv och familjeliv kan förenas på ett harmoniskt och funktionellt sätt. Det handlar således om en mindre radikal form av jämställdhet som tämligen marknadsanpassat omfattar en omfördelning av resurser och plikter mellan könen. Jämställdheten i och utanför arbetslivet motiveras med dess posi-

tiva inverkan på produktiviteten.

Vi vill slutligen nämna en framtidsbild, som står utanför detta mönster, men som är värd uppmärksamhet genom den originella – men logiska – tanke den bygger på. Det gäller Arne Jernelövs *Amazonia – den värld där kvinnorna styr* (2010). Han finner att kvinnor knappar in på männen på en rad olika områden i samhället. Exempel på denna omfördelning av resurser och livschanser finner vi inom utbildning, lönebildning, förhållanden på arbetsmarknaden och tillträdet till maktpositioner. Jernelöv menar att de mekanismer i samhället som kvinnörelsen satt igång inte kommer att avstanna när jämlikhet mellan könen har uppnåtts. Nästan alla andra tar för givet att när det väl skett inträder en balans, som avslutar alla förändringar. Men varför skulle den göra det? Jernelöv förutsäger istället att kvinnornas frammarsch fortsätter – något som i förlängningen kan föra tanken till Gilmans samhälle i vilket kvinnorna har makten.

Oavsett om det rör sig om önskvärda, möjliga eller troliga framtidsbilder och oavsett om vi pratar 1500-, 1800-, 1900- eller 2000-tal rör en diskussion om kön, arbete och framtid även en diskussion om det obetalda arbetet och den reproduktiva dimensionen. Relationen mellan könen och mellan produktion och reproduktion är i båda fall hinder för ett jämlikt samhälle. I de tidigare texterna ses jämlikhet som något gott i sig och i de senare snarare som något positivt för produktiviteten. Ju närmare vår egen tid vi kommer desto mer marknadsanpassade blir antagandena om framtiden. Jämlikheten mellan könen är inte längre ett mål i sig utan ett medel.

Av Ann Bergman

Docent i arbetsvetenskap, avdelningen för arbetsvetenskap vid Karlstads Universitet

Jan Ch. Karlsson

Professor i sociologi, avdelningen för arbetsvetenskap

Adam och Eva. Målning av nederländaren Jan Gossaert (1478-1532).

Arbetsterapeut är en ung profession. Före andra världskriget fanns yrket knappast i Sverige. Anders Björnsson har i en just utkommen bok, *Organisationen som skapade en profession*, beskrivit kårens fackliga och professionella strävanden.

Framväxten av en välfärdsstatsprofession

Arbetsterapeuter är inte den enda yrkesgrupp i landet som bär ordet arbete i sitt namn. Men medan flera andra grupper – även fackliga organisationer – har försökt tvätta bort ordet i dess många former och avledningar, har arbetsterapeuterna kämpat för att erövra och behålla det. Man måste komma ihåg att 1900-talet, då yrket etablerades och växte till sig, var en epok då arbetsmarknaden blev en lika viktig marknad som varumarknaden eller kapitalmarknaden, och då arbetarpartier kunde vara en dominerande politisk kraft under flera decennier i sträck i länder där välfärdssamhällen höll på att skapas.

Det är ingen överdrift att påstå att arbetsterapeuterna kom att se sig själva som en viktig komponent i välfärdsbygget – de blev, vad jag har kallat, en välfärdsstatsprofession.

I Sverige kom kampen för yrket igång relativt sent – senare än i de anglosachsiska länderna, också senare än i Danmark. Under mellankrigstiden sökte man på medicinar- och myndighetshåll inspiration främst från tyska kurorter och nervkliniker där ett aktivitetspedagogiskt patientarbete hade kommit igång, i skarp kontrast till ett dittills rådande paradigm av vila och stillhet, passivitet och sängläge för sjálssjuka. Men efter nazismen och andra världskriget kunde Tyskland inte längre vara mönsterbildande. Ljuset kom, som

jag skriver i min bok, från väster – från andra sidan Nordsjön och Atlanten.

När rehabilitering blev ett modeord

Det fanns i ett land som Sverige, ett land som hade stått utanför stora krig och inte lärt sig ta hand om krigsskadade och som befann sig i en lång historisk våg av ekonomisk tillväxt, ett våldsamt behov av arbetskraft. Efter 1945 skulle svensk industri förse den europeiska återuppbyggnaden med insatsvaror av olika slag. Då räckte det inte med att skyffla folk från landsbygden in till städerna. Det räckte inte med arbetskraftsimport från södra Europa: svensk industri, främst verkstadsindustri, skrek efter arbetare och även de som endast kunde bli partiellt arbetsföra var nu önskade och välkomna i produktionen. Den moderna arbetsterapin i Sverige, i själva sitt födelseögonblick, står på denna ekonomiska grund.

Och då kunde man inte se på sysselsättning som ett rent tidsfördriv – något som hade tillhandahållits under en ganska lång tid tillbaka inom sinnessjukvården, på kuranstalter och sanatorier. Man behövde ha ut så många som möjligt så fort som möjligt i yrkeslivet – eller tillbaka dit, i befattningar som dessa människor med sina funktionsnedsättningar och tillkortakommanden var läm-

pade för. Rehabilitering är ett ord som vinner terräng under 1950-talet. Bästa metoden för rehabilitering var meningsfulla arbetsuppgifter. För att utforma sådana behövdes det på sjukhus och andra inrättningar personal som besatt en grundläggande medicinsk, men också hantverksmässig och socialpedagogisk, skolning.

För sådana insatser i vården fanns det efterfrågan på en ny typ av arbetsterapeuter, välutbildade sådana.

Övergången från sysselsättnings- till arbetsterapi är i hög grad en övergång, eller en förflyttning av fokus, från mentalvård till kroppsjukvård. Det är kanske därför inte så märkligt att bland pionjärerna för arbetsterapin i Sverige fanns det sjuksköterskor på barnsjukhus, förskollärare, anställda vid vanförestalter. Alla dessa var kvinnor. Inom handaslöjder och konsthantverk, ett viktigt stråk inom den första reglerade utbildningen av arbets- och sysselsättningsterapeuter, fanns det också en och annan herre. I dialekten mellan könen drog kvinnorna det längsta strået – och samtidigt tog det medicinska synsättet med tiden överhanden över det konstnärliga.

Tas på allvar i en vårdhierarki

När den första föreningen bildas i mitten av 1940-talet står det ännu och väger. FAST, Föreningen för arbets- och sysselsättningsterapi, går på två ben. I den första statliga för-

Arbetssterapeut

fordrar konstnärlighet och människointresse

En arbetssterapeut är inte, som många kanske tror, bara någon som går omkring och hjälper sjuka med deras virkning eller bandvävning. Med stöd av de erfarenheter som i Amerika vunnits under arbetet bland krigsinvaliderna har arbetsterapien mer och mer övergått till att bli en behandlingsform, i fysiskt avseende lika väl som i psykiskt.

NÄSTAN en liten utställning är det första man får syn på när man kommer inom dören till Arbetsterapien på Södersjukhuset i Stockholm. Det är konsthantverk av olika slag, det är vävt och målat och sytt. Vid ett bord i "verkstaden" systrar man med ett knäpplå, det ser ut att vara en vadmåp. Vid ett annat bord ritar det möster och trycks på tyg. Arbetstiderna är inte att ta misst på. Och den som står för detta, som kommer med idén och leder arbetet, är fru Astrid Lindqvist, en av våra främsta arbetssterapeuter. Till sin hjälp har hon fyra medarbetare, men det räcker ändå inte till, sjukhuset har över tusen patienter som var och en skulle behöva litet individuellt intresse.

Vad är då en arbetssterapeut? Vi frågar, och fru Lindqvist berättar om sitt arbete och dess framtidsutveckling.

Arbetssterapi är inte, som många kanske tror, bara tidsfördriv och fritidsutrustning för sjukhusens långliggare. Det har mer och mer blivit en behandlingsform. Enligt amerikanska och engelska metoder har man lagt an på funktionsförbättrande. Vi har ju inte haft alla dessa krigsinvalider som finns i de flesta länder. I Sverige har vi närmast kommit i kontakt med krigsskadade finnar, som har fått vård och blivit omskollade här, men i Amerika finns det så kallade Veterans Hospital, enbart avsett för omskolning av krigsinvalider. Där är arbetet helt lagt på funktionsförbättrande, och man har till exempel särskilda maskiner för träning av vissa muskler. Arbetet går där helt och hållet hand i hand med den fysikaliska terapin. Här i Sverige finns det verkstäder för de partiellt arbetslösa. Det är ju idealiskt för den som inte kan återgå till sitt ordinarie arbete. Det är en oerhörd tacknad uppgift för arbetssterapeuter här. Man ser ganska snart resultat av sina ansträngningar, och man märker vad terapin betyder för patienten, inte bara när det gäller det fysiska tillfrisknandet utan också det psykiska välbefinnandet. De uppmuntras att få arbeta och sysselsättas sig, och sakkunnig ledning kan hjälpa dem och stimulera till resultat som de kanske aldrig annars kunnat åstadkomma. Keramikarbete och målnings, som vi systrar mycket med, kan ge uttryck för de olika individernas skönhet.

För många betyder detta arbete något nytt och något som de aldrig annars skulle kommit i kontakt med. Man kan också lägga rent sociala synpunkter på arbetet: det hjälper patienterna att få en rolig och stimulerande hobby även sedan de lämnat sjukhuset.

Det är svårt att säga något om framtidsutvecklingen för yrket. Vi vet inte riktigt hur det kommer att utvecklas. Trots att arbetssterapi inom vårdvetenskapliga kretsar anses vara en av den allra största betydelse är det svårt med nya tjänster och med utbildningsmöjligheter. Den enda skola för arbetssterapeuter som finns nu är förlagd till Slöjdföreningen i Göteborg som för övrigt är mycket positivt inställd till den här frågan. År 1949 anordnades en kurs på två år. Av de två hundra som sökte fanns det bara plats för tjugo. Utbildningen har debatterats under årens lopp, och man har experimenterat med olika utbildningsformer. Det har förekommit en tio-månaders kurs i Stockholm, avsedd som påbyggnadsutbildning för hand- och vävtränare och för dem som utbildats på konstfackskolorna. Stockholms stad bidrog till denna kurs, och man fick också ett statsbidrag. Det har inte funnits pengar till att anordna så många kurser, och den enda som finns nu är alltså den i Göteborg.

Den allra första kursen startades år 1944 av grevinnan Estelle Bernadotte, närmast för att undersöka hur stort intresset var, dels från sjukhus-

ett gemensamt forum, där diskussioner kan föras och förpliktande beslut fattas. Men i arbetsterapeuternas fall är de tidiga organisationssträvandena ännu mer fundamentala: en förening för arbetsterapeuter tillkom innan det fanns några utbildade arbetsterapeuter och syftet med föreningen var just att ett yrke skulle uppstå som inte hade funnits.

Det moderna FSA tillkommer 1976 och kan ses som en ovanligt lyckad kombination av facklig rörelse och intresseorganisation för yrkes- och professionsangelägenheter. Från 1966 hade utbildningen av arbetsterapeuter äntligen förlängts efter sedvanligt statlig utredande och blivit treårig; den hade också fått landstingskommunalt, och inte mera statligt, huvudmannaskap över hela linjen. Unga, strax eller nyss utexaminerade arbetsterapeuter var missnöjda med att lönerna släpade efter, att gamla FSA inte hade uppnått status av remissinstans (utan enbart var en uppvaktande organisation), att man hade lämnat bort förhandlingar med arbetsgivaren till andra parter, exempelvis SKTF, som inte alls – menade man – tillvaratog de utbildades intressen utan tvärtom ansåg att utbildade skulle ha likvärdig tillgång till tjänster, löner och befordran.

Om de första efterkrigsåren hade varit en väckelsetid, blev åren kring 1970 blir en ny sådan. Men nu är det medlemmarna, inte yrket som har hamnat i centrum. Decenniet såg en väldig expansion av arbetsterapeuter med treårsutbildning och det fanns en tilltagande insikt om att detta faktiskt var en framtidsbransch och att det stod mycket att vinna genom att efterfrågan på rehabilitering skulle öka – och det stod samtidigt klart att rehabilitering var något som inte bara tillgodosåg arbetsmarknadens behov utan också önskemål om korta liggstider på sjukhusen för att den kommunala ekonomin inte skulle gå alldeles över styr.

När FSA och de unga "ergoterapeuterna" som organiserat sig fackligt i Saco går samman 1976, har man ►

Artikel ur Femina (nr 11:1951) i en serie om kvinnoyrken (FSA:s arkiv). Ett annat samtida reportage om arbetsterapi inom psykiatri gick under rubriken: "Öppen och rationell nervklinik verkstad för trasiga människor".

söksutbildningen av arbetsterapeuter, vid Slöjdföreningens skola i Göteborg 1949, var den medicinska undervisningen inte framträdande; men opinionen inom den unga föreningen var starkt för att den skulle bli det. Utbildningen gjordes tvåårig, med ett tjugotal utexaminerade vart annat år – det var långt ifrån det kalkylerade behovet av arbetsterapeuter. 1955 kom så bakslaget: ettårsutbildning, flera utbildade på kortare tid, för att tillgodose efterfrågan. Men skulle dessa snabbutbildade verkligen kunna utföra det man förväntade sig av dem? Skulle de bli tagna på allvar inom vårdhierarkin?

Detta var en kardinalfråga.

I flera jämförbara länder var utbildningen av arbetsterapeuter vid den här tiden treårig, i USA och

Storbritannien hade den sedan länge akademisk status. Föreningen som nu tog bort ordet sysselsättning i sitt namn gick in för utbildningens längd och kvalitet om yrkesprioritet som nummer ett. Med fullgod utbildning skulle komma bättre löne- och anställningsförhållanden, var en underliggande tanke. Men den tidens FSA var ingen facklig organisation utan närmast ett branschorgan. Den fackliga medvetenheten skulle bli – som så mycket annat dramatiskt – en produkt av året 1968.

Grundtanken i den bok jag har skrivit, att organisationen föregår och skapar professionen: hur originell är den? Man har svårt att tänka sig en profession, med tillträdesspärar, etiska rättesnören och behörighetskrav, utan att medlemmarna har

Böcker om Journalistminnen

TAM-Arkiv har bland sina yrkesminnesinsamlingar en stor mängd insamlade yrkesminnen från journalister.

Denna samling journalistminnen har blivit utforskad av Birgitta Ney vid Södertörns högskola.

Birgitta var i våras en av arrangörerna av ett seminarium om journalistminnen. Då presenterades en liten bok – "Murvelminnen" – utgiven på förlaget Hjalmarson och Högberg.

Här berättas, av 46 olika journalister, de mest fantastiska och spännande upplevelser från redaktioner över hela landet.

Vid samma seminarium presenterades även skriften "Pennskaft, Reportrar, Tidningskvinnor" utgiven av Journalistikstudenter vid Södertörns Högskola. Här återges artiklar av kvinnliga journalister från Wendela Hebbe till Marianne Höök. Birgitta Ney och Kristina Lundgren har dessutom försett varje journalist med en kort introduktion.

Såväl "Murvelminnen" som "Pennskaft, Reportrar, Tidningskvinnor" finns i TAM-Arkivs bibliotek.

Ny C-uppsats om barnmorskor

Sedan en tid har barnmorskorna och deras organisation Svenska Barnmorskeförbundet (SBF) blivit ett populärt ämne att forska på. Nyligen skrevs, med material från barnmorskarkivet på TAM, en C-uppsats om "Barnmorskors fackliga internationalism". Uppsatsen tar upp den svenska barnmorskekårens fackliga arbete inom Norden 1950 - 1958.

Området är tidigare delvis behandlat av bl.a. Lena Milton i en studie, "Folkhemmets barnmorskor" från 2001. Det finns dock mycket att göra och därför fyller den nya uppsatsen ett tomrum. Såväl barnmorskorna, som sjuksköterskorna inom "International Council of Nurses", har varit mycket aktiva i det internationella arbetet på många plan. Detta var ett led inom professionaliseringen samtidigt som man breddade arbetsmarknaden för barnmorskorna till hela Norden.

Författare: Anna Berg. C-uppsats, vt 2012. Examinator: David Tjeder, historiska institutionen, Sthlms universitet. Uppsatsen förvaras på TAM-Arkiv.

► tagit ett stort steg för att övervinna en dittillsvarande "facklig klyvnad", det vill säga att medlemmar i yrkesföreningen hade kunnat vara fackligt anslutna på olika håll. Med den högre utbildningens fortskridande explosion gällde det också att få in en fot i högskolesystemet och därefter: att vinna fullt akademiskt erkännande. Och därför behövde man finnas i den fackliga akademikersfären.

Förändring och kontinuitet

De stora diskussionerna och kampanjerna under 1980-talet om professionaliseringens förtjänster handlar förstås om att flytta fram positionerna. Professionsstatus ses samtidigt som ett faktiskt villkor för att behörighetsfrågan äntligen skulle få sin lösning – kravet på legitimation hade rests redan under femtiotalets första år men gått i stå, därför att utbildningen länge var så pass okvalificerad och därför att landstingsgubbarna kunde hänvisa till att nästan inga arbetsterapeuter var anställda i enskild tjänst, och alla de som fanns i offentlig tjänst kunde dessa gubbar själva hålla uppsikt över, (så nog fanns det en genusaspekt på detta också).

Men under åttiotalet ställdes sådana nya saker som patientsäkerhet och kompetent journalföring på sin spets. Här behövdes det strikta regler, det behövdes en yrkeskår med stark etisk övertygelse och sammanhåll-

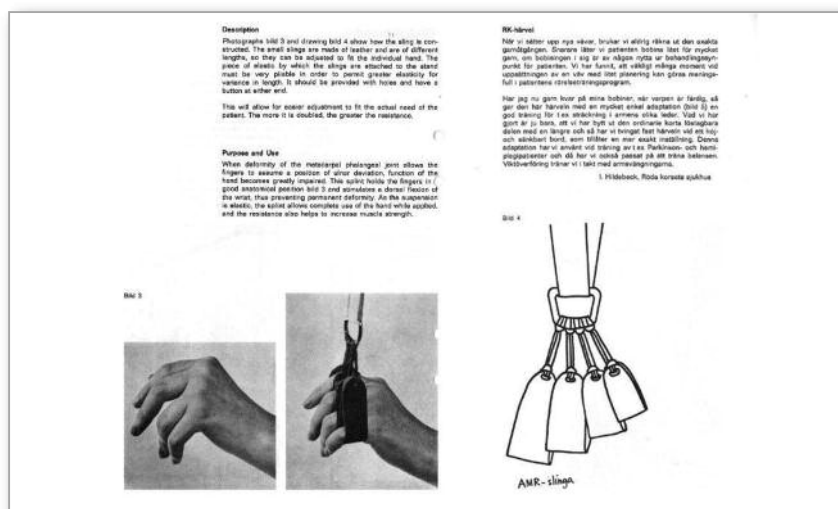
ning, man hade också ett behov av att kunna avstänga personer som inte uppfyllde högt ställda fordringar i sin yrkesutövning. Akademisering och professionalisering låg inte bara i kårens intresse utan också i patientens – sådant var budskapet. Dock fanns de som ansåg att patientautonomi och professionsautonomi var svåröfrenliga.

Det finns en stark kontinuitet i den svenska arbetsterapiårens utveckling. Kåren är fortfarande inte stor; den fackliga anslutningsgraden är förvisso hög och organisationen rymmer idag 10 000 medlemmar; den har i extrem grad fått lita till egna krafter, men den har också, genom hängivna företrädare, på fyndiga sätt lyckats knyta allianser och ingå koalitioner med personer i ansvarig ställning inom hälsopolitik och vårdbyråkrati. Vårdsstatsprofessionen har utnyttjat den sociala ingenjörskonstens instrumentlåda och den har varit en drivkraft i det svenska samhällets modernisering och humanisering.

Och fortfarande – alldeles bestämt – är arbete ett ord att vara rädd om och stolt över.

Av Anders Björnsson

Historiker och publicist. 2007 utgav han *I kunskapens intresse. Saco:s första sex decennier*. Han tillhör styrelsen för TAM-Arkiv och har vid flera tillfällen medverkat i TAM-Revyn.

Foton till vänster: Från ett särtryck, daterat i april 1970, kommer dessa bilder som visar vävhjälpmiddel. Teckning till höger: AMR-slinga.

Välkommen till TAM-Arkivs nya webbplats!

Nu finns TAM-Arkivs nya webbplats ute, med nytt utseende och innehåll! Arbetet har pågått intensivt under 2012 inför premiären den 18 oktober. Målet har varit att öppna webbplatsen för fler besökare med olika intressen och att bättre förmedla TAM-Arkivs verksamhet och möjligheter.

HEM | OM TAM-ARKIV | KONTAKT | IN ENGLISH

Tjänstemännens och Akademikernas Arkiv

Nyheter | Arkivet | Forskning | Publikationer | Historia | Medlemmar | Med källorna

Vad är TAM-Arkiv

TAM-Arkiv har källorna till tjänstemännens och akademikernas historia. Vi bevarar, ordnar, tillgängliggör och främjar forskning på arkiven.

Lärare, journalister, bankmän, sociologer, ekonomer, poliser, ingenjörer och sjusköterskor är några av de yrken vars historia vi kan berätta om.

Vi har arkiv från fackförbund, intresse- och yrkesorganisationer och enskilda personer. De utgör ett folkörelsearnas, den fackliga organisationens, professionernas och arbetslivets samhällshistoria och kulturarv.

Mer om oss

Fotografiet

Datorer allt vanligare på kontoren, 1970-tal. Foto Peter Gullers.

Med källorna till historien

Profilsida för Finansförbundet

Finansförbundet är en av TAM-Arkivs medlemmar.

Vad kan arkiven berätta? Vi presenterar våra medlemmars historia.

Med källorna - arkiv och historia

Tjänstemännen och akademikerna

Vad står begreppen tjänsteman och akademiker för historiskt sett? Läs mer om en viktig del av det moderna Sveriges framväxt under Historia »

När samhället förändras snabbt ger historien längre perspektiv. TAM-Arkiv erbjuder rika möjligheter till forskning »

Sök i arkiven

Gå direkt till (medlemmars) huvudarkiv:

Arkivförteckningar (Våra)

Sök bland samtliga arkivbildare

Beställa, göra förfrågningar och hur du söker i arkivförteckningar: Arkivet

Information för att: Leverera arkiv

Detta gör vi specifikt

Samlad information om stöd och arkivtjänster för TAM-Arkivs medlemmar inom TCO och Saco samt alla arkivdeponenter.

Medlemservice »

Fackliga omvärld

Vilka är fackets uppgifter och roll idag?

Saco - Sveriges akademikers centralorganisation

TCO - Tjänstemännens Centralorganisation

Facket förändras.nu (TCO)

Tema-webbplatser

LÄRBARNAS HISTORIA

150 år

Nyheter från TAM-Arkiv

Välkommen till TAM-Arkivs nya webbplats!

Med nytt utseende och nytt innehåll! Målet har varit att öppna webbplatsen för fler besökare med olika intressen och att bättre förmedla TAM-Arkivs verksamhet och möjligheter.

Här vill vi fortsätta bygga kunskap om våra medlemmars fackliga historia, professioner och samhällsbetydelse. En historia av ideella rörelser, den svenska modellen och samhällsbygget under 1900-talet. Som ger perspektiv till fackförbundens arbete och yrkeslivet idag.

Vi vill med hjälp av webbplatsen bättre förmedla vad som finns i arkiven och främja forskning och användande av dem. Vi vill även ge ökat stöd till våra medlemmars informationsbevarande idag.

Läs mer »

Lediga tjänster

TAM-Arkiv söker två arkivarier

TAM-Arkiv tillhör en av Sveriges största arkivinstitutionerna inom det enskilda området, med fler än fyrtioåttio tjänstemän- och akademikerorganisationer anslutna. Vårt arkiv omfattar sjutusen hyllmeter. Idag är vi tio stycken befattningshavare.

Vi söker nu en arkivarie med huvudsakligt ansvar för arkivdepån och en arkivarie med huvudsakligt ansvar för digital informationsförvaltning.

Läs mer »

Konferens om dagens arbetsliv

Leif Jacobsson från TAM-Arkiv deltog i en tredagars nationell arbetslivskonferens vid Karlstads universitet den 11-13 juni 2012, arrangerad av FALF, Forum för arbetslivsforskning. Temarubriken var "Makt, myter och motstridigheter - utmaningar i dagens arbetsliv". Nya forskningsrön om det samtida arbetslivet presenterades och diskuterades.

En del av forskningen berörde TAM-Arkivs yrkesgrupper, som ingenjörer, sjusköterskor och brandmän. En avhandling av Linda Lane, lektor i socialt arbete vid Göteborgs universitet, handlade om kvinnliga strategier historiskt för att komma runt strukturella begränsningar inom olika yrkesområden.

Läs mer »

Av: TAM-Arkiv, Jim Löfgren 2012-06-19 Uppd: 2012-10-17

1 2 3 4 5 6 7 8 nästa » sista »

TAM-Revvy

En kulturtidskrift om fackförbund, yrken, arbetsliv och historia.

Papersutgåva till medlemmar och institutioner. Läsbar digitalt för alla.

TAM-Revvy »

Kom till Arkivet

Våra arkiv om 7000 hyllmeter i Arkiv, Bromma, är allmänt tillgängliga för forskare och studenter, våra medlemsgrupper och andra besökare.

Arkivet »

Öppettider

September - maj

Mån-fre: 9.00-16.30

Juni - augusti

Mån-tors: 9.00-16.00

Fre: 9.00-15.00

Lunch 11.30-12.30

Kollegor

TAM-Arkiv är ett arkiv inom den s.k. enskilda arkivsektorn. Vi står nära folkörelsearkiven och vi delar minnesinstitutionernas intresse att tillgängliggöra kulturarvet.

Arbetsrörelsens arkiv och bibliotek

Centrum för Näringslivshistoria

Föreningsarkiven i Stockholms län

TAM-Arkiv tar fram sidorna "Med källorna" för sina medlemmar, här Finansförbundet. Profilsidorna bjuder på historiker, beskrivningar av arkiv samt valda dokument och fotografier.

TAM-Arkiv vill genom webbplatsen bättre lyfta fram arkiven, ge sökvägläddningar och fånga intresse för mer forskning och ökat användande av arkiven. På webben ges även ökat stöd till medlemmarna för deras informationsbevarande och arkivfrågor där TAM-Arkivs tjänster och råd har gjorts tydligare, en sektion som kommer att kunna utvecklas med t.ex. utbildning.

Webbplatsen kommer att kunna användas långsiktigt för att bygga kunskap om medlemmarnas fackliga historia, professioner och samhällsbetydelse. Alla medlemsorganisationer i TAM-Arkiv kommer successivt att få profilsidor där de presenteras med historiker, arkiv, dokument och fotografier. Först färdiga och ute nu är sidor för Civilekonomerna, Finansförbundet, Polisförbundet och Svenska Läkaresällskapet. Profilsidorna kommer att kunna byggas ut med mer innehåll där medverkan från organisationerna välkomnas.

TAM-Arkiv är tacksamma för synpunkter på webbplatsen och hur den fortsatt ska användas och utvecklas. Länka gärna till www.tam-arkiv.se

Förstasidan på TAM-Arkivs nya webbplats.

Har ordet "tjänsteman" helt försvunnit som namn bland TCO:s medlemsförbund? Nej inte helt, medlemmarna i Skogs- och Lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF) som fyllde 100 år 2011 kan kanske kallas "de sista tjänstemännen". SLF:s ordförande Anders Nilsson berättar förbundets intressanta historia.

SLF – det sista tjänstemannaförbundet

Skogs- och Lantbrukstjänstemannaförbundet, SLF, fyllde 100 år 2011. Den 6 juli 1911, i Örebro, samlades ett gäng intresserade för att bilda förbundet och antog namnet Svenska Lantbrukstjänstemannaföreningen. Förvaltaren Ragnar Fagerlund vid Broby Bettna var ordförande under mötet, han valdes också till förbundsordförande under första året. Inbjudan till intresserade tjänstemän och arbetsgivare inom jordbruket kom från Sörmlands Lantbrukstjänstemannaförening. 15 juni 1912 genomfördes den första ordinarie stämman.

Syftet med förbundet var att tillvarata medlemmarnas yrkesintressen, att fungera som platsförmedling, att anordna en begravningskassa samt stöd till änkor vid deras makars bortgång. Någon större förändring har inte skett under drygt 100 år. Fortfarande arbetar förbundet med platsförmedling tillsammans med andra intressenter inom grön sektor. Jobbsajten "gröna jobb" är mycket populär och har cirka 400 tusen besökare varje år. Begravningskassan finns inte längre (staten tog över), det finns fortfarande möjligheter att få pensionsstöd även om den gruppen som uppfyller sökandevillkoren har minskat, och självklart diskuteras yrkesfrågor.

År 1967 beslutades att Kontrollassistenternas Riksförening och Svenska Lantbrukstjänstemannaföreningen skulle slås samman och de

antog då namnet Skogs- och Lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF). Ändringen av namnet var också en anpassning till arbetsgivarnas organisationsstruktur.

Förbundet fyllde 100 år

Under 100 år har förbundet verkat. Många gånger med små resurser men ledstjärnan var- och är närheten till medlemmen. SLF har valt att inte gå upp i någon stor organisation med därtill följande anonymitet. På gott eller ont. Valet kan diskuteras, men en sak vet jag: hitintills har medlemmarna och dess stämmoombud valt att fungera som en egen organisa-

tion. Liten men "naggande god".

För många oinvigda verkar förbundet bestå av ett antal medlemsgrupperingar som inte har särdeles mycket med varandra att göra. Det är fel. Låt mig ge en kort tillbakablick på varför vi ser ut som vi gör.

Lantbrukstjänstemännen var de som startade förbundet. Från den yrkesgruppen kom en del att anställas som kontrollassistenter och husdjurstekniker. Tidigare var lantbruksnäringen en stor del av BNP i vårt samhälle och under den tiden fanns det många arbetstillfällen för vår yrkesgrupp. Under femtio- och sextioalet verkade en del som jord-

Två män håller i SLF:s förbundsflagga. SLF:s arkiv.

Lantlig bild från SLF:s arkiv.

bruksinstruktörer vid Jordbrukare-ungdomens förbund (JUF). Dom arbetade bl.a. med studiefrågor för ungdomen. Medlemmarna ville vara kvar i SLF, trots ny arbetsgivare. Sedermera blev Riksförbundet 4H den stora, tongivande ungdomsorganisationen när det gäller verksamhet kopplad till jord och dess närliggande områden. Rötterna till 4H:s växande verksamhet kom från JUF med inspiration från jordbruksrörelsen i USA.

I slutet av sextio- och början av sjuttioalet beslutade statsmakten att studieförbund skulle vara fristående från andra organisationer. Ur JUF bildades Studieförbundet. En alldeles egen Studieorganisation med inriktning på jord, skog, natur och miljö. Nya tjänstemän rekryterades bland våra medlemmar och dom fick nya arbetsgivare. Även dom valde att stanna kvar i SLF och 1974, tror jag det var, slöts det första kollektivavtalet för den medlemsgruppen.

Och så har det rullat på. Nya yrken och arbetsgivare har tillkommit. Dom kommer ursprungligen från SLF och dess rötter samt det verksamhetsområde som har präglat förbundet under 100 år. Att sedan olika yrkesinriktningar har förändrats är en annan sak. Det är en del av samhällets utveckling.

Det intressanta är att dessa människor/medlemmar har valt att stanna kvar och verka i sitt förbund – SLF.

Det är en del av förklaringen till vårt förbunds mångfald.

SLF valde mycket tidigt att ingå i den intressegruppering som i dag heter TCO. År 1949 var anslutningen klar under direktör Otto Norden-skiölds ledning. Det har varit på gott och ont. Gott, därför att vi känt en stor gemenskap med andra tjänstemän i vårt samhälle; därför att vi trott och tror på idén med samverkan för att nå resultat och att vi gemensamt kan verka gentemot arbetsgivare och myndigheter.

Tyvärr också ont, därför att vi tidigare upplevt att vissa medlemsorganisationerna i TCO inte respekterat vårt ställningstagande när det gäller rätten att fritt tillhöra den organisation som man känner tillhörighet till. Under årens lopp har attackerna varit många. Krav på att delar av våra medlemmar skall tillhöra annan organisation. Den dåvarande organisationen HTF var den som oftast attackerade SLF med hänvisning till TCO:s organisationsplan. Vad medlemmarna tyckte var inte så intressant. Stor vill bli större.

År 2012 är samverkansklimatet helt annorlunda. I dag har TCO:s medlemsorganisationer insett att samverkan och respekt gagnar alla och att fackföreningsrörelsen inte har råd med inbördes strider.

Fredligt förbund

Under de 100 åren som gått har SLF varit ett fredligt förbund. Förbundet

har, med ett undantag, inte strejkat eller hotat. Samförståndslösningar har varit ledstjärnan. Strejken kom till 1983 och skälet var att SLF ville teckna kollektivavtal för virkesmätnarna som till 80 % var organiserade i SLF, Skogsarbetareförbundet, som var avtalsbärare, hade resterande antal medlemmar. Arbetsgivarna tordes inte teckna avtal med SLF. Risken var att Skogs skulle vidta stridsåtgärder. Frågan löste sig 1988 genom ett avtal mellan LO och TCO som innebar att SLF skulle beredas möjligheter till representation vid frågor rörande avtal och löner, yrkesfrågor m m.

Redan från början gnisslade samarbetet och 1991 begärde SLF att frågan på nytt skulle behandlas. Några konkreta resultat för yrkesgruppen blev det inte utan TCO löste frågan inom "familjen". Sif fick i uppgift att organisera gruppen. Vad SLF:s medlemmar inte visste var att Sif gjort en överenskommelse med Skogs som innebar att Sif inte skulle motta några nya medlemmar från yrkesgruppen utan hänvisa dessa till Skogs. Många av SLF:s medlemmar nynnade på Anita Lindbloms slagdänga "sånt är livet, så mycken falskhet finns det här".

Åter till historien. Ordföranden från 1912, och 19 år framåt, var godsägaren Kristian Thesen, Askersund. Den nuvarande valdes 1992 och har alltså varit ordförande i 20 år. Man kan misstänka att dessa bägge funnit arbetet inom SLF så stimulerande och intressant att det är därför som mandatperioderna blivit så långa. År 2012 är ledstjärnan densamma för förbundets ledning som 1912. Närheten till medlemmen och uppgiften att tillgodose medlemmens önskemål samt kravet att bevaka yrkesfrågorna.

Av Anders Nilsson

Ordförande i SLF

Lika självklart som att män i alla tider har dominerat inom teknik och ingenjörsvetenskap, lika självklart har det varit att kvinnor har exkluderats. Manlig rationalitet kontra kvinnlig irrationalitet har genom historien kännetecknat synen på kvinnor och män inom teknologi och ingenjörsvetenskap. På samma sätt som denna syn på kvinnors och mäns karaktärsdrag har format ingenjörsprofessionen har den legat till grund för att utesluta kvinnor från teknikens område.

Ingenjörer – rationella eller irrationella?

Män är tekniska, kvinnor är icke-tekniska

Frågan är hur väl denna bild av manliga och kvinnliga ingenjörer stämmer. Ingenjörssyrket som manlig bastion har djupa historiska rötter som går tillbaka till 1100-talet. Själva yrkets formering skedde framförallt under 1800-talet genom etablerandet av högre tekniska utbildningar, samtidigt som det växte fram en borgerlig medelklass. Könsskillnader ”naturaliserades”, vilket innebar att män och kvinnor sågs på som fysiskt och moraliskt helt olika och som varandras komplementära motsatser. Karaktärsfasthet och en förmåga att styra kropp och själ enligt moraliska principer ansågs utmärka de autonoma manliga individerna. Kvinnan var mannens motpol, fast förankrad i sociala relationer, traditionella tankemönster, kropp och natur. Bilden av Ingenjören som en ”modernitetens man” växte fram på de tekniska högskolorna och blev en symbol för ett meritokratiskt medelklassideal som senare fick en central roll i det svenska folkhemsbygget.

Att dela upp verkligheten i dualistiska motsattpar, såsom tekniskt – socialt, hårt – mjukt, rationellt – irrationellt, manligt – kvinnligt, var inget nytt. Redan Philus från Alexandria,

cirka 100 år e Kr, sorterade in oss i köns kategorier behäftade med olika egenskaper: *”Det manliga är mer komplett och mer dominant än det kvinnliga, närmare besläktat med verklig handling, ty det kvinnliga är ofärdigt och i underordning och tillhör den passiva kategorin snarare än den aktiva. Så är också fallet med de två ingredienser som konstituerar vår livsprincip – det rationella och det irrationella. Det rationella som tillhör själen och förståndet är maskulint, det irrationella, känslans område är feminint. Själen tillhör ett överlägsnare släkte än känslan, liksom mannen gentemot kvinnan”*.

Genom det dualistiska synsättet blev det naturligt att beskriva teknisk kompetens som en del i att vara man och samtidigt det icke-tekniska, som en del av att vara kvinna. Teknik har associerats med maskinentusiasm och brist på mänskligt intresse och har setts som en version av den kulturella skillnaden mellan kvinnlig irrationell känslomässighet och rationell manlig instrumentalitet. Synsättet fick betydelse för den framväxande ingenjörsprofessionen och har präglat den yrkesmässiga verksamhetens formella regler för inkludering och exkludering, roller, karriärvägar, belöningar och bestraffningar.

Ingenjörssyrket – för rationella kvinnor och passionerade män

I mitt avhandlingsarbete studerar jag kvinnliga och manliga ingenjörers väg fram till ingenjörssyrket samt deras upplevelser av yrket. I intervjuer med ingenjörer har, i deras livsberättelser, den historiskt förhärskande bilden av rationella män och irrationella kvinnor kommit på skam. Istället har motstridiga vardagliga uttryck framträtt som snarare visat rationella kvinnor och irrationella män.

För de manliga ingenjörerna har tekniken varit en central del av uppväxt, livsvillkor, relationer och fostran och representerat en social kontinuitet från barndom till vuxen ålder. I deras berättelser finns en motstridighet i förhållande till ”logiken” om den rationella, behärskade och kalkylerande ingenjören. Deras passionerade och lustfyllda relation till tekniken har på ett självklart och känslomässigt sätt präglat deras väg fram till ingenjörssyrket och deras yrkesroll. Teknikintresset är även ett fritidsintresse, där tekniken beskrivs utifrån att vara ett egenintresse i sig med inslag av både lek och experimenterande som inte nödvändigtvis behöver leda till något konkret. Det finns även en otydlig gräns mellan

Bild ur stillbildsfilmen "Morgondagens Män", en kampanjfilm för skolorna framtagen av Svenska Teknologföreningen 1959. Sveriges Ingenjörers arkiv.

arbete och lek som yttrar sig i att tekniska arbetsuppgifter överarbetas, då intresset och passionen för det tekniska tar överhand – vilket är en tekniksyn som strider mot verklig konkret rationell handling och som snarare representerar det irrationella. Vidare visar sig ett förändrat manlighetsideal inom ingenjörsprofessionen genom en omorientering från traditionell ingenjörskarriär mot att prioritera familj och barn.

Kvinnorna har haft liten erfarenhet, praktisk kompetens eller lågt självförtroende i förhållande till det tekniska och har inte identifierat sig med ingenjörsyrket i yngre år. De valde därför andra gymnasieprogram, som ledde till andra yrkesområden. Det var på grund av en önskan och en ambition om goda karriärmöjligheter som kvinnorna senare i livet helt rationellt valde ingenjörsyrket, trots att de inte var särskilt intresserade av teknik. Kvinnor som tidigt valde "rätt" utbildning hade egna rationella strategier såsom exempelvis Alma som var språkintresserad och gick ingenjörsutbildningen för att den gick på tyska eller Anna-Karin för att hon hade dyslexi och inte ville ha "läsämnen". Först senare, i takt med förvärvad teknisk kompetens och självförtroende i yrket, har tek-

niken gradvis upplevts som rolig och intressant, vilket visar på en alternativ kurva i förhållande till inläring, jämfört med männen. De kvinnliga ingenjörerna upplever även att de får respekt och uppskattning av sina manliga kollegor just för sin rationalitet och effektivitet.

Dessa passionerade män och rationella kvinnor visar att det finns sprickor i den könskonstruktion som dualismerna rationell och irrationell bygger på, det vill säga att varken kön eller teknik är oföränderliga eller på förhand givna, utan något som ständigt måste omtolkas. Med bakgrund i de inkluderings- och exkluderingsprocesser som dualismerna skapat är det alltså angeläget att öppna upp för mer varierade sätt att uppfatta det som sker i praktiken. Därigenom ökar möjligheterna att försvaga de processer och generaliseringar som reproducerar stereotypa och förhärskade föreställningar av kvinnor och män inom ingenjörsprofessionen.

Av Line Holth

Doktorand, Arbetsvetenskap
Karlstad universitet

ARAB invigde nya lokaler

Jag – Lars-Erik Hansen – fick som chef för TAM-Arkiv den stora förmånen att den 10 november få vara med när Arbetarrörelsens Arkiv och bibliotek (ARAB) invigde sina nya lokaler i Flemingsberg. TAM-Arkiv har länge haft ett gott samarbete med andra arkiv med anknytning till det svenska och även det internationella arbetslivet. På ARAB fick vi som deltog medverka i samtal, se visningar, höra musik och uppläsningar från lunch till middag. Med i programmet var Stefan Löfvén, partiordförande (s), som förrättade invigningen och temat för dagen var "Arbetarrörelsen minnet och framtiden". TAM-Arkiv gratulerar ARAB till fina lokaler!

Från den 13:e november slår ARAB upp portarna med full service till besökarna. Läs mer om vad som händer på ARAB på deras hemsida www.arbark.se.

Social protection floor – rätten till grundläggande trygghet

Onsdagen den 24 oktober 2012 bjöd LO-TCO Biståndsnämnd in till en konferens i anledning av att Förenta Nationernas organ ILO har antagit en rekommendation om grundläggande socialt skydd, en global överenskommelse. Det är ett klart ställningstagande för en generell välfärdsmodell.

Med social trygghet avses tillgången till sjukvård och en inkomsttrygghet som täcker grundläggande behov genom hela livet. Rekommendationen som kallas "Social protection floor" betonar att rätten till social trygghet är en mänsklig rättighet. Den stadgar också att alla människor bör ha rätt till ett liv i värdighet.

Ellen Nygren, ombudsman på LO:s internationella enhet, berättade om rekommendationen ur ett fackligt och europeiskt perspektiv och allas rätt till en grundläggande social trygghet. Det blir allt viktigare i takt med att fler människor tvingas flytta över gränser för att få ett jobb och ett sätt att identifiera brister i existerande trygghetssystem och åtgärda dem.

Mer information finns på <http://www.lotcobistand.org/facket-i-varlden>.

Musiken i tjänstemannarörelsen

Sången, takten och ljudet tillhandahåller i samklang en nyckel till människors hjärtan. Följaktligen har predikanten och den andliga världen ständigt förundrats över musikens mysterier. Men även inom världsliga organisationer – som tjänstemannarörelsen – har det gemensamma sjungandet varit ett sätt att stärka gemenskapen.

Ute på den svenska landsbygden odlades ett blomstrande körliv. Det sjöngs i landsbygdens kyrkor och i de politiska och folkuppfostrande rörelsernas församlingssalar. Men vår uppfattning om den svenska musikhistorien är ändå koncentrerad till städerna: sångerna ljöd tidigt i våra domkyrkor, vid hovet och inom universitetsvärlden. Den under 1800-talet framväxande borgarklassen bildade också körer. Musikens tyngdpunkt förändrades med den gryende industrialismen: statskulturens mer profana karaktär satte sin prägel.

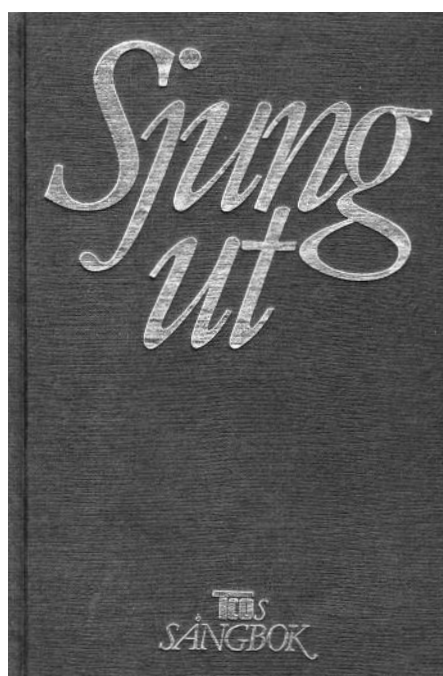
Allsången blev ett typiskt inslag – också i vardagslivet. Allsångssjungandet blev en del av vårt samhälle under en period då vi inspirerades av och kände oss hotade av det militanta och uppåtsträvande Tyskland. Den unisona sången blev något som utmärkte Sverige: unga som gamla, män som kvinnor och olika samhällsklasser samlades allt som oftast kring en samsjungande gemenskap.

En musikalisk rikedom fanns även inom de framväxande politiska och ideella rörelserna. Typografernas tidiga historia visar hur viktig musiken var inom fackliga organisationer. När de 1846 bildade Sveriges första fackförening var nämligen det inledande steget att de bildade en kör! Arbetarrörelsens sånger är väl kända. De utgår från ett tydligt underifrånperspektiv: ett hopp om

en bättre tillvaro och kamp mot de etablerade samhällsmakterna.

Mindre känt är att även tjänstemannarörelsen – TCO, dess föregångare och olika förbund – har skapat en egen sångskatt. Vid förbundens representantskap, vid distriktsavdelnings- och klubbmöten och inte minst vid förbundens semesterkurser utgjorde sången ett inslag för att skapa god trivsel och ett gott kamratskap inom rörelsen. En del organisationssånger har bevarats. De är en del av TAM-Arkiv:s samlingar.

Vi kan belysa det med historien om en förbundssång från Svenska Bankmannaförbundet. I ett nummer av tidningen "Bankvärlden", nr 6 1946 berättas det nämligen om en tävling där förslag till en ny organisationssång för Svenska Bankmannaförbundet skickats in. Vinnare blev en bankkamrer Charles Porsne från Skandinaviska banken. Han ansågs av juryn ha skapat den text som bäst överensstämde med andan i Bankmannaförbundets program. Så här börjar den:

TCO:s blå sångbok "Sjung ut" utkom 1982. Boken innehåller ett förord skrivet av ordförande Björn Rosengren.

*"Som när vän möter vän
Är vårt möte igen
Vi är bankernas tjänande kvinnor och
män"*

Banktjänstemannens värv – kvinnor kan de också vara som synes – skildras här som ett tjänande, alltså en slags kall. Tjänstemännen hade ofta en stark yrkesidentitet. Men i några andra rader betonas mer av fackliga värden:

*"Varje bankman vår vädjan vill nå
Vi vill starka och eniga stå"*

Även om texten alltså här betonar värden som anknyter till arbetarrörelsen – såsom solidaritet mellan lönearbetare – står det i "Bankvärlden" som kommentar, att det är bra att det inte förekommer några överdrifter i orden. En "lugn saklighet" bär turligt nog, enligt tidningen, upp texten.

Vi kan här måhända skönja en ambivalens som kan ha att göra med att Bankmannaförbundet gått från att vara ett yrkesförbund till att med tiden få en mer facklig inriktning. Föregångaren till Svenska Bankmannaförbundet – Svenska Bankmannaföreningen (SBmf) hade bildats redan 1887 och var från början mest en sällskaps- och diskussionsklubb. Men 1919, då banklönerna urholkats kraftigt genom inflationen, framtvingade medlemmarna en kursändring i facklig riktning. Först 1936 skulle de komma att få förhandlingsrätt.

Till Charles Porsens nya bankmannasång saknades det emellertid en melodi. Ett annat bidrag – författad av banktjänstemannen Rune Järmén – befanns ha den mest lättlärd och medryckande melodin. "Någon karakteriserade den som ett mellanting mellan internationalen och Frälsningsarméns bästa sånger. Detta sagt som högsta beröm." summerar tidningen. Skribenten hyllade således, med samma entusiasm, både andliga och världsliga musikaliska klassiker (hur budskapen ska förenas är en annan sak).

*Tillägnad den Svenska Sjuksköterskeföreningen
av författaren och tonsättaren.*

Tjänande händer.
Nils Bolander. *Ejnar Eklöf.*

Innerligt

"Tjänande händer", tillägnad "Svenska sjuksköterskeföreningen". Vårdförbundets arkiv.

Slutligen konstaterade förbundsstyrelsen att man fått ett synnerligen gott textförslag utan melodi och några verkligt goda melodiförslag utan text. Man beslöt då att utlysa en ny tävling. Denna kommande tävling skulle dels syfta till att finna en melodi till den prisbelönta texten, dels en text till den med förstapris belönade melodin.

Vad finns det mer? I Svensk Sjuksköterskeförenings arkiv kan man finna tidiga sånger som speglar sjuksköterskans yrkesroll. En av sångerna heter "Tjänande händer" skriven av en Nils Bolander. Den skildrar sjuksköterskeyrket som ett kall:

*"Vi vilja vara tjänande händer
Vi som ha systernamn
Varma varliga tjänarhänder
Sträcka ut över folk och länder
Kärlekens vidöppna famn"*

Här ser vi ett ideal som anspelar på Jungfru Marias osjälviska omsorger. Jungfru Maria framställdes tidigt som ett föredöme för sjuksköterskan. Den kristna kärlekstanken speglas även i andra strofer i texten där sjuksköterskan skildras som "de armas vän och svagas stöd". Något fackligt budskap kan ännu inte spåras. Först på 1930-talet började Svensk Sjuksköterskeförening driva mer fackliga frågor. Efter 1945,

under den legendariske ordföranden Gerda Höijers ledning, omvandlades den helt i facklig riktning.

Att tjänstemannarörelsen har en sångtradition är alltså till stora delar okänt. Förutom de nyss nämnda sångerna har vi hittat sångerna "Hej hopp, du glade tjänsteman" och "TCO-sången" med texter som speglar TCO:s fackliga och politiska ambitioner. Melodierna är lånade från "Nu är jag pank och fågelfri" respektive "Körllings Vandringsång". Det finns även en "SIF-marsch" komponerad till SIF:s 25-årsjubileum 1945. TCO:s sångbok "Sjung ut" från 1982 speglar delvis tidens väns-tervindar. Tjänstemannarörelsens musik- och sångtraditioner kan alltså berika kunskapen om TCO:s idé-historia under skilda tider. Men mycket återstår förmodligen ännu att utforska. Det är på TAM-Arkiv som källdokumentet till denna framtida forskning finns.

Slutligen: hur är det ställt med sången i dagens organisationsliv?

Källor Finansförbundets arkiv, Tidskrifter 1946-47 B3:17. Svensk Sjuksköterskeförenings arkiv/Serie Ö5, Volym 2

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi och medarbetare på TAM-Arkiv

Bilden av skrivmaskinen

Vad visar bilden till höger? En grupp kvinnor sitter vid sina skrivmaskiner. Fotot visar hur det gick till på "Facitskolan" och är förmodligen från någon gång under 1960-talet.

Kan du luta dig tillbaka och återkalla rummets atmosfär, känna dess "kontorsdofter", flera årtionden senare? De tunga skrivmaskinerna knattrar lågmält. Det är mörkt utanför. Det står ljusstakar i fönstren, kanske börjar det lacka mot jul. Bilden kan förstås som en "ytbild": en bild av vad som ansågs vara en könsspecifik syssla under den tid fotot togs. Men för att förstå dess djupare sociala och kulturella innebörd behöver vi tränga djupare ned i det kontorslandskap i vilket 1960-talets "kontorsflickor" tillbringade en stor del av sin vakna tid.

Kontoret är, när vi finner det i det nyligen passerade seklets historia, tummelplatsen för mänskliga möten, strävanden och sociala kraftmätningar. Det är såväl en återspejling av samhället som en delkultur inom detsamma: kontorsfolket har varit både personal och samhällsmedlemmar. På kontoret skulle en uppåtsträvande manlig arbetarklass "uppkomlingarna" samsas med medelklassens kvinnor. Här konfronterades olika makthierarkier med varandra: springpojken och kontoristens blickar möttes: en chef sammanträffade med en avdelningschef. De anställda socialiserades in i ett redan existerande kontorsliv och förde i sin tur vidare sina erfarenheter och förvärvade kunskaper till kommande generationer.

Ursprungligen hade kontorets tjänstemän grundat sin tillhörighet på ett slags "förmerskap". De sociala gränserna nedåt – mot arbetarna – bevakades strikt, medan gränserna uppåt var mindre angelägen att bevaka: "Sugningarna uppåt, glidningarna, skuffningarna nedåt äro beständiga", skrev författaren E H Thörnberg redan år 1935. Så sökte flera skriftställare fånga tjänstemannens sinnelag.

Den offentliga sektorns expansion började efter 1800-talets mitt. Detta berodde på tillkomsten av de affärsdrivande verken SJ, Posten och Televerket. Dessa institutioner behövde en stor – men också billig – arbetsstyrka. De underordnade platserna kom i stor utsträckning att tilldelas kvinnor. Men de ursprungliga ämbetsverken förblev en konservativ värld. Det kom att dröja innan även här den ökande andelen kvinnliga kontorister – liksom tidigare de manliga, lägre tjänstemännen – kunde rubba den prestige som de aristokratiska ämbetsmännen givit åt verken. Ännu långt in på 1900-talet kunde de statligt anställda tjänstemännen sola sig i den ämbetsmannaglans som omgivit forna tiders ämbetsverk.

Synen på skrivmaskinen ändrade karaktär under 1900-talet. När den först introducerades kring sekelskiftet 1900 betraktades den som en

spännande teknisk nyhet och såsom ett rationellt hjälpmedel för den till största delen manliga kontorspersonalen. Under 1900-talets begynnelse då vi först skymtar kvinnorna på kontorsscenen var skrivmaskinen fortfarande vare sig ett manligt eller kvinnligt arbetsredskap. När hastighetstävlingar i maskinskrivning arrangerades vanns de ännu in på 1940-talet lika ofta av män som av kvinnor.

Men så småningom – under rationaliseringens och lönsamhetens täckmantel – fick kvinnorna successivt ta över vissa uppgifter. De var de repetitiva och icke utvecklingsbara momenten som männen lämnade efter sig. Orsaken angavs då vara att skrivmaskinsarbete bättre passade kvinnornas speciella talanger, tålmod och noggrannhet – deras förment kvinnliga "väsen". Det blev kvinnor som tilldelades kontorslivets stillasittande, maskinbundna och i tid och rum oföränderliga rutinsysslor som registrering, redovisning och maskinskrivning.

I det äldre kontoret fanns en patriarkalisk känsla där den formella distansen – något som exempelvis uttrycktes i klädsel och i bruket av titlar – spelade stor roll. Efter kriget förändrades kontoret successivt. Alltmer psykologiserande och humanistiskt färgade ledningsfilosofier satte sin prägel på arbetsplatsen. En grad

En av de fyra lärosalarna för maskinskrivning vid nya Facitskolan i Stockholm. Foto Dagens Bild 1960-tal. TCO:s arkiv.

av företagsdemokrati började införas redan under 1940- och 50-talen. Medbestämmandelagen (MBL) från 1976 blev höjdpunkten för dessa strävanden.

Under den tid då bilden togs – 1960-talet – skedde en påtaglig förändring: ”Du” – reformen infördes. Istället för titlar som direktör, fröken osv, började ordet ”du” bli allt vanligare när man skulle tilltala varandra på arbetsplatsen. Den på ytan synliga hierarkiska ordningen var på väg att luckras upp. Normer, regler och konventioner var inte längre lika strikta.

Även kontorslandskapet började förändras. Det kom allt mer att likna hemmet. Attiraljer som heltäckande mattor, gardiner och gröna växter skapade en mer hemliknande miljö. Den tidigare kontrollen som utgick från självdisciplin och en social kontroll av det synliga uppträdandet övergick till en mer dold övervakning av de anställda: en övervakning

som utövades av den administrativa strukturen, av byråkratin och integrerades i kontorsautomationen.

I det ”gamla” kontoret hade makten uttryckts genom de yttre formaliteterna, såsom att man skulle vara prydligt och strikt klädd och hålla tiden. Genom att uppträda på ett konformt sätt visade den anställda att han/hon var solidarisk mot företaget. När det gällde etikettsregler tillämpades en sträng disciplin.

Men var det bara ofrihet? Nej, det fanns en frihet på det gamla kontoret också. De anställda på olika nivåer kunde själva avgöra hur en arbetsuppgift skulle utformas – bara det gjordes inom stipulerad tid.

Förmånen att kunna kontrollera sitt eget arbete bidrog till att en kontorist på 1930-talet kunde känna arbetstrivsel även om arbetsvillkoren var så godtyckliga. Många livsberättelser har också kretsat kring kontorets förändring till något som är mer reglerat och styrt. Ofta har datorn

nämnts som något av en ”nyckelsymbol” för denna utveckling. Andra ser istället datorns ankomst som ett tecken på frihet.

På bilden som visar en av de fyra lärosalarna för maskinskrivning vid Facitskolan i Stockholm är skrivmaskinerna fortfarande arbetsredskapet. De vita pappershögar ligger ännu prydligt bredvid de knattrande maskinerna. Men det ska strax bli dags att vända blad. Ett nytt kontorshistoriskt kapitel ska börja skrivas – dataåldern ska se dagens ljus...

Litteratur

Birgitta Conradsson. 1988. *Kontorsfolket: Etnologiska bilder av livet på kontor*. Nordiska museets handlingar 108.

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi och medarbetare på TAM-Arkiv

Thomas Tranströmer är hedersmedlem i Psykologförbundet. Bild: www.sledtrax.se.

Kraftledningarna
spända i köldens rike
norr om all musik

Thomas Tranströmer

TAM-Arkiv

Post- och besöksadress: Grindstuvägen 48-50. 167 33 Bromma

Telefon växel: 08-54 54 15 60. Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7